מחוון למורה

מחוון: יוסף ואחיו: בראשית לז

הניקוד בסעיפים בנוי לפי מבנה השאלה בבחינה החיצונית במתווה הרגיל (24 נקודות לשאלה; קטע להבנה ולניתוח 12 נקודות). בשאלות פתוחות: כל תשובה מנומקת ומבוססת על הכתוב מתקבלת.

פתיחה: פסוק ג: הכתונת היא סמל לאהבה המועדפת של יעקב ולמעמד מיוחד. פסוק כג: הפשטתה היא הסרת המעמד והזהות (האחים "מפשיטים" את יוסף ממה שמייחד אותו). פסוק לב: הכתונת היא כלי לרמאות, והמילים "הַכֶּר־נָא" חוזרות אצל תמר (בראשית לח, כה). יעקב, שרימה את יצחק בבגדי עשו ובעורות גדיי עזים, מרומה עכשיו בעזרת בגד ודם של שעיר עזים: מידה כנגד מידה.

פסוקים	מה קורה?	ביטוי מפתח מן הכתוב
א-ד	אהבת יעקב ליוסף, הכתונת ושנאת האחים	"וְלֹא יָכְלוּ דַּבְּרוֹ לְשָׁלֹם"
ה-יא	שני החלומות: האלומות; השמש, הירח והכוכבים. קנאת האחים	"וְאָבִיו שָׁמַר אֶת־הַדָּבָר"
יב-יז	השליחות לשכם; האיש בשדה	"אֶת־אַחֶי אָנֹכִי מְבַקֵּשׁ"
יח-כב	האחים מתנכלים להמית את יוסף; ראובן מציל	"אַל־תִּשְׁפְּכוּ־דָם"
כג-כח	הפשטת הכתונת, הבור, האורחה והמכירה	"מַה־בֶּצַע כִּי נַהֲרֹג אֶת־אָחִינוּ"
כט-לה	ראובן מוצא בור ריק; הכתונת בדם; אבל יעקב	"וַיֶּמְאֵן לְהִתְנַחֵם"
לו	יוסף במצרים, בבית פוטיפר	"לְפוֹטִיפַר סְרִיס פַּרְעֹה שַׂר הַטַּבָּחִים"

1. "וְלֹא יָכְלוּ דַּבְּרוֹ לְשָׁלֹם" (פסוק ד) ו"לֶךְ־נָא רְאֵה אֶת־שְׁלוֹם אַחֶיךָ" (פסוק יד). האירוניה: יעקב שולח את יוסף לבדוק את "שלום" האחים, אף שבין יוסף לאחים אין שלום כלל. השליחות לשלום מובילה לאסון.

2. (1) יוסף מביא את "דִּבָּתָם רָעָה" אל אביהם (ב). (2) יעקב אוהב אותו יותר מכל בניו ועושה לו כתונת פסים (ג-ד). (3) החלומות, ועצם הסיפור להם (ה-ח).

3. חלום ראשון: אלומות האחים משתחוות לאלומת יוסף (בשדה, עולם החקלאות). חלום שני: השמש, הירח ואחד עשר כוכבים משתחווים לו (בשמים; כולל גם את ההורים). יעקב גוער בו ("הֲבוֹא נָבוֹא אֲנִי וְאִמְּךָ...") אבל "שָׁמַר אֶת־הַדָּבָר".

4. יוסף: "אֶת־אַחַי אָנֹכִי מְבַקֵּשׁ הַגִּידָה־נָּא לִי אֵיפֹה הֵם רֹעִים". האיש: "נָסְעוּ מִזֶּה... נֵלְכָה דֹתָיְנָה". יוסף הולך אחריהם ומוצא אותם בדותן.

5. להרוג את יוסף, להשליך אותו לבור ולומר "חַיָּה רָעָה אֲכָלָתְהוּ". המילים מראות שהשנאה מכוונת נגד החלומות, כלומר נגד השלטון שיוסף צופה לעצמו: האחים רוצים "להוכיח" שהחלומות לא יתגשמו.

6. ראובן: לא להרוג ("לֹא נַכֶּנּוּ נָפֶשׁ", "אַל־תִּשְׁפְּכוּ־דָם"), אלא להשליך לבור, כדי להציל אותו ולהשיבו אל אביו. יהודה: למכור אותו לישמעאלים, "וְיָדֵנוּ אַל־תְּהִי־בוֹ".

7. ראובן קורע את בגדיו ואומר "הַיֶּלֶד אֵינֶנּוּ וַאֲנִי אָנָה אֲנִי־בָא". יעקב מזהה את הכתונת, קובע "טָרֹף טֹרַף יוֹסֵף", קורע שמלותיו, לובש שק, מתאבל ימים רבים ומסרב להתנחם.

8. **א (8):** שלבים: דיבה (ב), אהבת האב והכתונת ושנאה "וְלֹא יָכְלוּ דַּבְּרוֹ לְשָׁלֹם" (ג-ד), חלום ראשון "וַיּוֹסִפוּ עוֹד שְׂנֹא אֹתוֹ" (ה), פירוש החלום "וַיּוֹסִפוּ עוֹד שְׂנֹא אֹתוֹ עַל־חֲלֹמֹתָיו וְעַל־דְּבָרָיו" (ח), חלום שני וקנאה (יא). קנאה היא רגש עמוק יותר: האחים חוששים שהחלומות יתגשמו. 4 נק׳ לשלבים מבוססים, 4 להסבר ההחרפה.
ב (8): רש"י: מתוך הגנאי (שלא יכלו לדבר איתו בשלום) לומדים שבח: הם לא העמידו פנים, ולא דיברו "אחת בפה ואחת בלב". הערכה פתוחה: כנות היא ערך, אבל אינה מצדיקה שנאה ומעשים קשים. 4 נק׳ להסבר, 4 לעמדה מנומקת.
ג (8): תשובה פתוחה. אפשר לטעון: יעקב (העדפה גלויה, הכתונת, שליחת יוסף לבדו), יוסף (דיבה, סיפור החלומות), האחים (שנאה, תכנית רצח, מכירה ושקר). לבדוק עמדה ברורה ושני פסוקים לפחות.

9. **א (8):** ראובן: מניע של הצלה ואחריות כבכור כלפי האב ("לַהֲשִׁיבוֹ אֶל־אָבִיו"); התוצאה: יוסף מושלך לבור, וראובן אינו מצליח להשיבו. יהודה: מניע של "בצע" (רווח), וגם רצון שלא לשפוך דם של אח; התוצאה: יוסף נמכר ויורד למצרים. 4 נק׳ לכל צד.
ב (8): הקושי: בפסוק מופיעים מדיינים וגם ישמעאלים, ולא ברור מי הנושא של "וַיִּמְשְׁכוּ" ו"וַיִּמְכְּרוּ". רש"י: האחים משכו ומכרו לישמעאלים, ויוסף נמכר כמה פעמים (ישמעאלים למדיינים, מדיינים למצרים). כך מתיישב פסוק לו ("וְהַמִּדָנִים מָכְרוּ אֹתוֹ") ודברי יוסף "אֲשֶׁר־מְכַרְתֶּם אֹתִי" (מה, ד) (הערה שלנו). רשב"ם: בזמן שהאחים ישבו לאכול, מדיינים עברו, משכו את יוסף מן הבור ומכרו אותו לישמעאלים, והאחים לא ידעו. כך מתיישב "וַיַּעַבְרוּ אֲנָשִׁים מִדְיָנִים" כמקרה (כלשונו: "משמע ע"י מקרה"). הערה שלנו: קריאה זו מתיישבת גם עם הבור הריק בשובו של ראובן. 4 נק׳ לכל פירוש עם הקושי שהוא פותר.
ג (8): תשובה פתוחה: "מה בצע" נשמע כחשבון רווח, אבל ההצעה מונעת רצח ("אָחִינוּ בְּשָׂרֵנוּ הוּא"). בפרק מד יהודה מציע את עצמו כעבד במקום בנימין, ומראה שינוי ולקיחת אחריות על האח. לבדוק עמדה, נימוק והשוואה.

10. **א (7):** סיבה ראשונה: להראות שהיו ליוסף סיבות רבות לחזור (הוא תעה בשדה), אבל הוא התמיד בשליחות "לכבוד אביו".
סיבה שנייה: להראות ש"הגזרה אמת והחריצות שקר", כלומר מה שגזר ה׳ יתקיים, והמאמץ האנושי (החריצות) לא ישנה זאת: ה׳ זימן לו "מורה דרך" שלא מדעתו כדי להביאו לאחים. 3 נק׳ לכל סיבה, 1 לניסוח.
ב (5): יוסף רואה במכירה חלק מתכנית אלוהית ("לְמִחְיָה שְׁלָחַנִי"), כמו הרמב"ן שרואה ב"איש" שליח של ההשגחה: המאורעות הקטנים מובילים אל התכנית.
ג (5): תשובה פתוחה, למשל: האחים "חשבו רעה" והם אחראים לכוונתם ולמעשיהם, גם אם האל הפך זאת לטובה.
ד (5): דמיון: נכונות מלאה לציית לאב/לאל ויציאה לדרך שבסופה סכנה. שוני: אברהם יודע לאן הוא הולך ומה מבוקש ממנו; יוסף אינו יודע מה מחכה לו.

11. תשובה אישית. בדקו: שימוש בשלושה ביטויים מן הפרק לפחות; או הצגת הרעיון בעזרת פסוקים ושתי שאלות ממוקדות.